
Érdem vagy szerencse?
-etnikai sztereotípiák hatása az attribúciók
kialakítására

Jelige: A9V81B

Dolgozat lezárásának dátuma: 2024.12.14.

Tartalom

Bevezető	3
1. Georg Simmel -az elidegenedés fogalma	5
2. A sztereotípiá fogalma	8
3. Az attribúció, avagy oktulajdonítás	8
4. Empirikus mérések	9
4.1 Sztereotípiák indirekt mérése fényképek segítségével	9
4.1.1 A Razran kísérlet	9
4.1.2 A kísérlet menete	9
4.1.3 A kísérlet eredményei	11
4.1.4 Mennyire változott az emberek ízlése ez a 15 év alatt?	12
4.2 Nyelvtanulás kérdése	13
4.2.1 Kérdések	13
4.2.2 Válaszok	14
4.3 Társadalmi távolságtartás mérése	14
4.3.1 Bogardus-skála	14
4.3.2 A skála megalkotása	15
4.3.3 Eredmények	16
4.4 Attitűdök mérése kísérleti történetek segítségével	16
4.4.1 A kutatás menete	16
4.4.2 Kísérleti alanyok	17
4.4.3 Kérdőív	17
4.4.4 Kísérlet eredményei	17
4.4.5 Folytatás- általános iskolás tanulók körében	19
4.5 Sztereotípiák mérése direkt úton	20
4.5.1 Kérdőív	20
4.5.2 Eredmények	20
Összegzés	22
Felhasznált irodalom	23

Bevezető

A kisebbségi létben a többség és kisebbség relációi áthatják a kogníciót, az érzelmi megéléseket és a cselekvés jó részét is. A mindennapok megtapasztalása, a személyiség fejlődése, az énkép kialakulása magán hordozza a társadalmi viszonyok bélyegét, beépül az egyén viszonyítási rendszereibe, része lesz a közösségi narratíváknak. Számomra mindig izgalmas volt értelmezni a környezetemben élők egymás közti viszonyait, ezért szerettem volna objektív belátást nyerni a témába. Kicsit formabontó módon filozófiai érdeklődésemnek is megfelelően, a szociálpszichológia, mint empirikus tudomány felfutása előtti gondolkodók szövegeihez nyúltam. Érdekfeszítő gondolatmenetre bukkantam Simmel írásaiban.

Georg Simmel német szociológus és filozófus pályájának jelentős részében az idegenség témakörével foglalkozott. Az idegen alakját a távolból érkező kereskedőjével azonosította, aki bár fontos kapcsolatokat épít ki környezetével, mégsem válik annak teljesen tagjává, ennek minden jó és rossz oldalával. Ezt a helyzetet azonban nem csak személyekre, hanem kisebb csoportokra, közösségekre is kivetíthetjük. A Vajdaságban élő magyar nemzetiségű emberek helyzete nagyon jól beleilleszthető ebbe a sémába.

Az itt élő, különböző nemzetiségű emberek bár évszázadok óta élnek ezeken a területeken, mégis talán az idegenség érzésével tekintenek egymásra. Ennek objektív mértékét szerettem volna lemérni többek között korszerű empirikus módon.

Kutatásommal Simmel idegenség-elméletéhez nyúltam vissza. Fényt szerettem volna deríteni arra, vajon megállja-e a helyét, igaz-e az állítás a vajdasági népcsoportok esetében. Két nemzet képviselői, akik kultúrájukban és szokásaikban teljesen eltérnek egymástól hogyan léteznek, férnek meg egymás mellett. Milyen felszínesen általánosító véleményük van a másik nemzeti közösség képviselőiről. Figyelembe vettem egyes sztereotípiákat, melyek a köztudatban keringnek e nemzetekről, ezek valóságalapját is vizsgáltam. Ezeknek direkt és indirekt úton történő mérését is végeztem gimnazisták, valamint általános iskolás tanulók körében. Izgalmas módszernek bizonyult az oktulajdonítás folyamatának vizsgálata is, így ezt is beiktattam a vizsgálatba.

Munkám során segítségemre volt Farkas Berill és Raffai Orsolya 2006-ban folytatott kutatása, melyet iskolánk tanulói körében végeztek el hasonló témában. Valamint

pszichológiatanárnőnk, Mengyán Pletikoszity Ildikó egyetemen írt diplomamunkájának eredményeit is felhasználtam, mely szintén ebben a témában íródott. Most kapott eredményeimet összehasonlítottam a hozzávetőlegesen tizenöt évvel ezelőttiekkel, amiből következtetéseket vonhattam le. A kimutatott változások által új hipotéziseket állíthattam fel, valamint több új kérdés is felmerült bennem, ami munkám folytatására, további felmérések végzésére ösztönöz.

1. Georg Simmel -az elidegenedés fogalma

Georg Simmel *A társadalmi differenciálódásról* című, 1890-ben megjelent művében azzal a problémával foglalkozik, miszerint: van-e egy közösségnek etikája, és ez hogyan viszonyul az individuumok etikájához? Kérdése az volt, az individuum hogyan viszonyul a közösséghez. Ezt megpróbálta felülemelni egy triviális megközelítésen, s a modernitás tapasztalatát helyezte középpontba.

Dolgozata megírásakor már ismerhette Ferdinand Tönnies *Közösség és társadalom* című, 1887-ben megjelent könyvét (Pál Eszter: Simmel Amerikában: az idegen és a marginális ember [replika 2019. (112): 63–76.]). Tönnies a szimbolikus interakcionizmus irányzat követője volt, ugyanis úgy vélte, a társadalom dinamikus kapcsolatok hálózata, amelyben az emberek interakciói és kapcsolatai határozzák meg a társadalmi viszonyokat és formákat. Könyvének két gondolatával nagy hatást gyakorolhatott a fiatal íróra. Egyrészt a közösségből a társadalomba való átmenet a modernitás kialakulásaként értelmezi. „A társadalomban idegen területre lépünk” (Tönnies, 2004 [1887]: 9). A nyilvánosságban mindannyian idegenként mozgunk. A modern világ annyit jelent, hogy az életünk idegen emberek között zajlik. Ha a filozófia és a szociológia a modernitással foglalkozik, akkor ebben centrális szerepe van az idegenségnek.

Simmel erről úgy vélekedik, hogy: „Az idegenlét (...) azt jelenti, hogy a távoli közel van. Az idegenlét természetesen egy pozitív megjelölés, egy különös kölcsönhatási forma; a Szíriusz lakói tulajdonképpen nem idegenek a számunkra” (Simmel, 1987 [1908]: 63). Az idegenség az, amikor a távoli közel lép hozzánk. Vagyis olyan emberekkel kerülünk kapcsolatba, akikhez az égvilágon semmi közünk sincs.

Exkurzus az idegenségről című rövid írásában az idegenség filozófiai értelmét kísérelte meg feltérképezni. Megpróbálta körül határolni magát a fogalmat. Kifejezetten a valamely csoport tagjaként értelmezett idegen fogalmával foglalkozott. Ezt a személyt, embertípust „potenciális vándorként” (Simmel, 1987 [1908]: 60) jellemzi, aki nem a közelségen belüli távolságot, hanem a távoli közelséget képviseli. Úgy fogalmaz: „ma jön s holnap is marad” (Simmel, 1987 [1908]: 60) - kívülállóként társ. A jelenkori globalizációból, globális együttélésből következő kulturális idegenség különböző formái értelmezhetőek valamiféle távoli közelségként. Ezzel a meghatározással, ily módon a simmeli elmélet a mai világra nézve is

érvényes. A közelség és távolság fogalmait a specifikus minőségekben való osztás, valamint a csupán általánosabbak révén tölti meg tartalommal. Így ad értelmet az idegenség különböző fokainak. „Az idegeneket [...] nem érzékelik individuumként, hanem egy bizonyos típust képviselő idegenekként; a velük kapcsolatos távolság mozzanata nem kevésbé általános, mint a közelség mozzanata.” (Simmel, 1987 [1908]: 60). Az idegen egyszerre közeli és távoli, ám mindkét tekintetben absztrakt viszony fűz hozzá: „közel áll hozzánk, amennyiben kettőnk között [...] általános [...] jellegű megfeleléseket érzünk; ám távol áll tőlünk, amennyiben ezek a megfelelések rajta és rajtunk túlmutatnak és csak azért kötnek össze, mert egyébként is sok mindenkit összekötnek. Ebben az értelemben még a legszorosabb kapcsolatokban is érvényesül az idegenség vonása.” (Simmel, 1987 [1908]: 62).

Tönnies másik kijelentése, mely az ifjú Simmelre nagy hatással lehetett a következő: „Az emberi társadalmat egymástól független személyek puszta egymásmellettségének tekintjük” (Tönnies, 2004 [1887]: 10). Úgy vélte, ez a puszta egymásmellettség az együttélés érzelmi hidegségéhez vezet.

A társadalmi differenciálódásról című könyv alaptanulmánya abból a feltevésből indul ki, hogy van két csoportunk, amelyek mind a „karakterisztikus tulajdonságokat”, mind a „kölcsonös lelkületet” tekintve a lehető legélesebben különböznek egymástól, akár úgy is kifejezhetnénk magunkat, hogy a lehető legmesszebb állnak egymástól. A modernizáció során, melynek egyik legfőbb folyamatának a társadalmi differenciálódást nevezi meg, két csoport tagjai egyre hasonlóbba lesznek egymáshoz. Ilyen szerepet foglal el mai világunkban a globalizáció. Ezt a megfigyelést, amelyet Simmel alapvető társadalmi törvénynek nevez, a következőképpen is megfogalmazza: „A differenciálódás (...) feloldja a közelálló emberekhez fűződő szoros köteléket, hogy cserébe új (reális és ideális) kötelékeket teremtsen a távol álló emberekhez” (Simmel 2009 [1890]: 53). Ezzel megcáfolva Tönnies állítását, miszerint: „A társadalomban mindenki egyedül van, s állandó feszültség van közte és a többiek között” (Tönnies 004 [1887]: 57), ugyanis a modernség kialakulását nem lehet elementáris közösségvesztésként diagnosztizálni. A modernség Simmel szerint nem csökkenti az összetartozást, az egymásrautaltságot, hanem csak új formát ad neki. Ezzel a világpolgárság kialakulását is magyarázza. „A növekvő megformálódás [a társadalmi differenciálódás] elindítja az idegenekhez való közeledést az eredeti, homogén csoporton túlmutató egyenlőség bázisán” (Simmel 2009 [1890]: 54). Nem a modern viszonyok válnak idegenné, hanem a modern világ teszi lehetővé az idegenhez való közeledést, az idegen álláspontjának asszimilálását. A modernség paradigmatis helyévé így a nagyváros válik.

Simmel a közelség és a távolság több dimenzióját veszi figyelembe. A kollektív idegenség állapota – csakúgy, mint a sok-sok individuálisan megtapasztalt idegenség – a modern társadalmak jellegzetes hozadéka. Az idegen az az ember, aki egyszerre van közel és távol a csoporttól. Nem vándor, „aki ma jön, s holnap megy”, hanem az, aki „ma jön s holnap is marad”, de a távozás „vágyát még nem győzte le”. (Simmel: 59.) Éppen ezért, Simmel szerint az idegen eredeti alakja a távolból érkezett kereskedő, aki megtelepszik, fontos kapcsolatokat épít ki a csoporttal, de nem válik egészen csoporttaggá. Pozíciója sajátos mozgékonyt és egyfajta objektivitást is lehetővé tesz számára. Miközben kapcsolatban van mindenkivel, szervesen, erősebben senkihez sem kötődik. Az objektivitás egyfajta szabadságot nyújt az idegennek, mert nem függ semmiféle meghatározottságtól, amely előre befolyásolhatná befogadását, értelmezését. Az idegen a többiekénél szabadabb, hiszen előítéletektől mentesebben képes áttekinteni a viszonyokat, amelyeket általánosabb, objektívebb ideálokhoz mér, valamint cselekvésében sem köti megszokás vagy bármilyen előzmény. Ugyanakkor ennek az idegenségnek van egy másik oldala is. Azáltal, hogy a kereskedő nincs szervesen beleépülve a közösségbe, bármilyen sérelem, probléma esetén ő lesz az első lehetséges elkövető, gyanúsított.

Ezt a helyzetet nem csak személyekre, kisebb közösségekre is kivetíthetjük. A Vajdaságban élő magyarok helyzete tökéletesen beleilleszthető a kereskedő sémájába. Bár a szerbiai lakosság részét képezik, mégis kívülállóként élhetik meg jelenlétüket a társadalomban. Az ország domináns nemzetiségével egyenlő jogokkal rendelkeznek formálisan, mégis, egyeseknek kétségeik lehetnek mindennapi tapasztalataikat véve alapul. A szerzett jogok területén is vannak fennakadások a megvalósításban. Elég, ha végig tekintünk az oktatás gyakorlati, hétköznapi helyzetein vagy a kulturális kínálaton. Több évtizedes probléma például a tankönyvellátottság, de a nyelvhasználati törvények is hagynak maguk után kívánnivalót, ha a mindennapokat vesszük figyelembe. Mindezek feszültséget kelthetnek. Nagy valószínűséggel elmondható, hogy a történelmi ismeretek fényében a vajdaságban élő magyarok is érezhetik idegennek a körülöttük élőket, hiszen csak az elmúlt évtizedekben nagyon sokan költöztek Boszniából, illetve Koszovóról a vajdasági településekre.

A kutatás folyamán megpróbáltam fényt deríteni arra, hogyan is éreznek valójában a Szerbiában élő magyar általános- és középiskolások, mennyire érzik magukat idegennek a társadalomban, valamint hogyan vélekednek erről szerb társaik.

2. A sztereotípia fogalma

Walter Lippman definiálta először a sztereotípia fogalmát (Lippmann, W. (1971). A közvélemény). A szociális észlelés során mindig lezajlik bennünk egy kategorizáció, benyomásalakítási folyamat. Amikor emberekkel találkozunk nagyon gyakran felbukkan bennünk azon csoport kritikus tagjának a képe, amelyhez az éppen utunkba került személy is tartozik. Automatikusan feltételezzük, hogy sok közös tulajdonsága van a kritikus csoporttaggal. Ezáltal hajlamosak vagyunk őt rögtön elítélni. A sztereotipizálás általában jól látható jellemző, például bőrszín, külső megjelenés, tájszólás vagy név alapján történik, de akár egy ember ruházata is elegendő egy sztereotípia kiváltásához. Ez a tulajdonság, tehát az emberek ismert „típusokba” történő besorolása nem szükségszerűen jelenti, hogy az észlelő előítéletes vagy szándékosan elfogult. Az embernek szükségszerű tulajdonságuk a környező világot ismerős kategóriákba egyszerűsíteni és szervezni. Az ilyen kategorizálás a személyészlelésben jelentős torzítások forrása is lehet. Ha tudatában vagyunk annak, hogyan működik a kategorizálás, ítélkezés, képessé válhatunk arra, hogy befolyásoljuk ezeket a torzításokat.

1. ábra- Walter Lippmann

3. Az attribúció, avagy oktulajdonítás

Az emberek mindennapi életük során gyakran próbálják megmagyarázni mások vagy éppen saját cselekedeteiket. Az attribúciós elméletek arra keresik a választ, hogy az oktulajdonítást az emberek minek alapján és hogyan teszik. A megfigyelhető viselkedést megpróbáljuk nem megfigyelhető belső és külső okokhoz kapcsolni. Először mindig a nyilvánvaló külső okokat keressük, ha ilyet nem találunk, akkor próbáljuk a viselkedést a személy belső tulajdonságaival indokolni. Fontos a szándékos és a nem szándékos cselekvések elkülönítése. Ha úgy véljük, a cselekvés nem volt szándékos, nem kutatunk okok iránt, azonban, ha azt feltételezzük, hogy a viselkedés szándékos volt, a személyt olyan tulajdonságokkal ruházzuk fel, amelyek megfelelnek az adott viselkedésformának. Attribúciós torzításokról azokban az esetekben lehet beszélni, ha az emberek viszonylag kevés információ alapján, gyorsan hozzák meg a

döntésüket. Jelentős különbség van a cselekvők és a megfigyelők ugyanazon eseményről alkotott véleménye között. Cselekvőként hajlamosak vagyunk saját tetteinket szituációs okoknak, környezetünk befolyásolásának tulajdonítani, míg megfigyelői szemmel inkább a belső, személyes tényezőkre támaszkodunk.

4. Empirikus mérések

4.1 Sztereotípiák indirekt mérése fényképek segítségével

4.1.1 A Razran kísérlet

Razran (Forgács, 80.-89.) 1950-ben azt a feladatot adta kísérleti alanyainak, hogy képek alapján ítéljenek meg 30 egyetemi hallgatót különböző szempontok alapján. Két hónappal később ugyanazokat a fényképeket mutatta nekik, ezúttal azonban közölte a lányok nevét is, mely nevekkal manipulált (a nevek egyértelműen rámutattak a személyek nemzetiségére). Felmerül a kérdés, a kísérleti alanyok, hogy nem vették észre, hogy ugyanazokat a fényképeket értékelik? Ez azért történhetett, mert ez a 30 kép egy csomó más fotó közé volt beékelve, amelyek viszont különböztek. Eredményként megállapította, hogy a csoportsztereotípiák hatása az ítéletekre döbbenetes volt.

4.1.2 A kísérlet menete

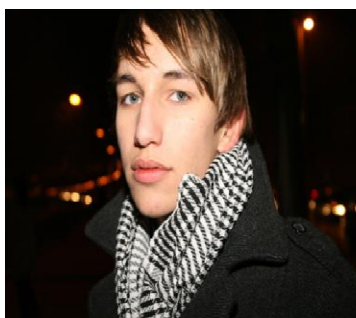
Az imént bemutatott Razran-kutatás ihlette a kísérletet, valamint az, hogy évekkel ezelőtt már elvégeztek egy hasonló kutatást iskolánkban. A cél az volt, hogy fény derüljön arra, vajon észlelhető-e ez a jelenség a vajdasági gimnáziumokban tanuló szerb és magyar diákok között. A kutatás során jól felismerhető magyar, szerb és angol nevek kerültek a fényképek alá a kísérleti csoportnál. Azért lett az angol, mint népcsoport kiválasztva, hogy legyen egy mindkét nemzet számára neutrálisnak számító, amely egyben kontrolláló faktor is.

A kísérlet középiskolánkban, egy vajdasági gimnáziumban folyt, melynek diákjai nagyjából egyenlő arányban oszlanak meg a szerb és magyar nyelven tanulók között. Minden generációban, évről évre egy magyar és egy szerb tanuló osztályt indítanak. A kisváros lakossága, melyben az intézmény található, szintén vegyes, így az itt élők nap mint nap szembe kerülnek a másik nemzetiséget képviselő egyénnel.

Iskolánk tanulói négy alcsoportra lettek felosztva. Egy kísérleti és egy kontrollcsoport lett alkotva magyar és szerb nyelven is. Az 1. és a 3. osztályok tanulói a kísérleti, míg a 2. és

4. osztályos tanulók a kontrollcsoportba kerültek. A kísérleti csoportok ítéletalkotását néhány jól felismerhető, nemzetiségileg meghatározott információ befolyásolta, vagyis a nevekeredete, míg a kontroll csoportnál ezek az információk nem voltak jelen. Ezáltal a sztereotípiák indirekt mérése lett elvégezve.

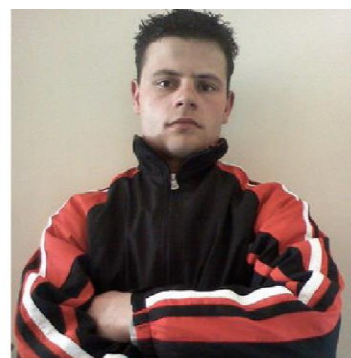
Egy szintén ezen iskolában, 2006-2008 között végzett kutatás eredményei is felhasználásra kerültek. Ugyanazokat a fényképeket (és neveket) láthatták a diákok, melyeket a tizenöt évvel ezelőtti kutatásban is használtak. A most kapott eredmények összevetésre kerültek az akkoriakkal, így kb. 15 év távlatából voltak megfigyelhetők a hasonlóságok, különbségek.

Mike Moore

Milan Jarić

Dudás Ámor

Tiffany Roberts

Aleksandra Jovanović

Kiss Katalin

(Farkas Berill, 2006.)

2. ábra- sztereotípiák indirekt mérését segítő fényképek

6 alkalommal kaptak a diákok ilyen 3-as képeket, majd pedig 3 kérdést kellett megválaszolniuk: Melyik személy tűnik a legszimpatikusabbnak, a legokosabbnak, valamint a legszebbnek?

Magyar nyelven a kísérleti csoportot 25, a kontroll csoportot pedig 22 személy alkotta. Ezek a számok szerb nyelven 26 és 39 voltak, így összesen 112 személy volt segítségemre a kutatás folyamán.

4.1.3 A kísérlet eredményei

1. táblázat- Sztereotípiák indirekt mérése-eredmény

	Legszimpatikusabb		
	1. -magyar	2. -szerb	3. –angol
Magyar-kontroll	6	5	11
Magyar-kísérleti	13*	8	4
Szerb-kontroll	18	5	16
Szerb-kísérleti	11	7	8
Összesen:	42,9%	22,3%	34,8%

18 kísérleti helyzetben mindössze két alkalommal volt megfigyelhető pozitív autosztereotípia hatása a magyar diákoknál, valamint két alkalommal a szerb tanulók körében. Ugyanezzel a módszerrel korábban kimutatható volt az esetek többségében. Ezáltal komolyabb nemzetileg megalapozott sztereotípiát nem lehetett kimutatni, de nagyon markánsan megjelent a szemüveg és az intelligencia kapcsolata.

2. táblázat-Szttereotípiák indirekt mérése - eredmény

	Legokosabb		
	1. -szerb	2. -angol	3. -magyar
Magyar-kontroll	0	0	22
Magyar-kísérleti	1	5	19*
Szerb-kontroll	2	3	34
Szerb-kísérleti	9*	1	16
Összesen:	10,7%	8,0%	81,3%

Ha néhány táblázatot tüzetesebben megfigyelünk, mint például az itt kiemelteket, láthatunk egy csöppnyi megugrást mindkét nemzet kísérleti csoportjánál (*-al jelölve). Viszont, mivel ez csupán csekély mértékben jelent meg, ezek az adatok statisztikailag nem szignifikánsak (nem jelentősek). A táblázatok nagy része ebbe a csoportba volt besorolható. Akadt azonban olyan eset is, ahol a második táblázathoz hasonló eredmények voltak láthatók, vagyis, hogy nemzetiségtől függetlenül a diákok nagy része ugyanazt a képet választotta. Hozzá kell tennünk azonban, hogy még itt is megfigyelhető pozitív autoszttereotípiák a szerb diákok körében.

4.1.4 Mennyire változott az emberek ízlése ez a 15 év alatt?

Ugyanezen adatokat vizsgálva, a 2007-es és 2022-es kutatás eredményeit összehasonlítva érdekes megfigyelni, hogy még a legszimpatikusabb és a legszebb személy megváltozott, a legokosabbnak ugyanazt tartják:

3. ábra- a tanulók által legszebbnek, legokosabbnak és legszimpatikusabbnak tűnő személy 2007-ben és 2022-ben

4.2 Nyelvtanulás kérdése

4.2.1 Kérdések

Két kérdés lett feltéve ugyanezen gimnázium diákjainak, annak érdekében, hogy kiderüljön, hogyan állnak hozzá a nyelvtanulás kérdéséhez, mennyire nyitottak a másik nemzet, kultúra felé:

„Mit gondolsz, fontos-e, hogy Vajdaságban a magyar gyerekek tanuljanak szerbül?”

„Mit gondolsz, fontos-e, hogy Vajdaságban a szerb gyerekek tanuljanak magyarul?”

4.2.2 Válaszok

A magyar diákoktól nagyrészt egyhangú válaszok érkeztek. Többnyire úgy nyilatkoztak, a magyar nemzetiségűeknek tudniuk kell a szerb nyelvet a saját helyzetük megkönnyítése érdekében, szerbnek a magyart szép lenne, az egymás közötti kommunikáció segítése érdekében.

A szerb diákok válaszai jóval sokszínűbbek voltak. Ugyan szinte kivétel nélkül, egyhangúan azt állították, a magyaroknak tudniuk kell szerbül, ezt különböző indokokkal magyarázták. Voltak, akik a kommunikációt hozták fel példaként, az ügyintézés, de akadtak olyanok is, akik egyszerűen azzal magyarázták válaszukat, hogy mivel Szerbiában élünk, mindenkinek kötelező a szerb nyelv ismerete, ez számukra nem is kérdés. Arra a kérdésre, hogy a szerb nemzetiségűeknek kell-e ismerniük, tanulniuk a magyar nyelvet eltérő válaszokat kaptam a szerb nemzetiségű diákoktól. Voltak, akik úgy gondolták, szép lenne tudni egymás nyelvét, kommunikálni, egyesekből viszont komoly indulatot váltott ki a kérdés („miért kéne”, „ez Szerbia”, „ez az ő országuk” stb.).

4.3 Társadalmi távolságtartás mérése

4.3.1 Bogardus-skála

A Bogardus társadalmi távolság skálája egy olyan mérce, amely az emberek különböző fokú közelségét méri a társadalmi, etnikai vagy faji csoportok más tagjaihoz. Vizsgálja a melegség, az ellenségeskedés, a közömbösség vagy az intimitás mértékét e csoportok között. Ezt a skálát Emory Bogardus fejlesztette ki 1924-ben, és róla nevezték el. Ez az egyik legrégebbi és máig használatos pszichológiai attitűdmérleg. Egydimenziós jellegéből adódóan csak egy közösséggel, csoporttal szembeni előítélet vagy annak hiánya mérhető egy időpontban. Kumulatív skálaként is ismert, mivel az egy tétellel való megegyezés tetszőleges számú előző tétellel megegyezik, ami a Guttman-skála részalmazává teszi. (Delbert C. Miller, Neil J. Salkind: A kutatástervezés és a társadalmi mérés kézikönyve, 2002. 482)

4.3.2 A skála megalkotása

Bogardus elméletét felhasználva lett megalkotva az a skála, mely szintén felhasználásra került a kutatás folyamán. A következő nemzetiségek szerepeltek benne: magyar, szerb, angol, roma és orosz. A vajdasági gimnázium diákjainak a következő kérdésekre kellett választ adniuk: elfogadnák-e, ha egy ilyen nemzetiségű személy lenne a családtagjuk, barátjuk, élettársuk, munkatársuk, szomszédjuk, valamint mely nemzetiség képviselőinek adnának állampolgárságot az országban, vagy tiltanák ki őket onnan?

3. táblázat- társadalmi távolságtartás - eredmény

	Magyar diákok					Szerb diákok				
Nemzetiségek:	Magyar	Szerb	Angol	Roma	Orosz	Magyar	Szerb	Angol	Roma	Orosz
Családtag:	61	46	39	16	27	27	75	26	9	25
Barát:	59	43	50	29	35	57	73	61	33	45
Élettárs:	59	32	39	9	19	37	63	43	12	31
Munkatárs:	58	51	49	30	34	55	74	57	34	42
Szomszéd:	58	53	48	33	33	62	74	58	38	46
Állampolgár:	61	58	36	35	35	48	74	44	43	51
Kiutasítás:	0	4	2	21	5	22	2	8	19	3

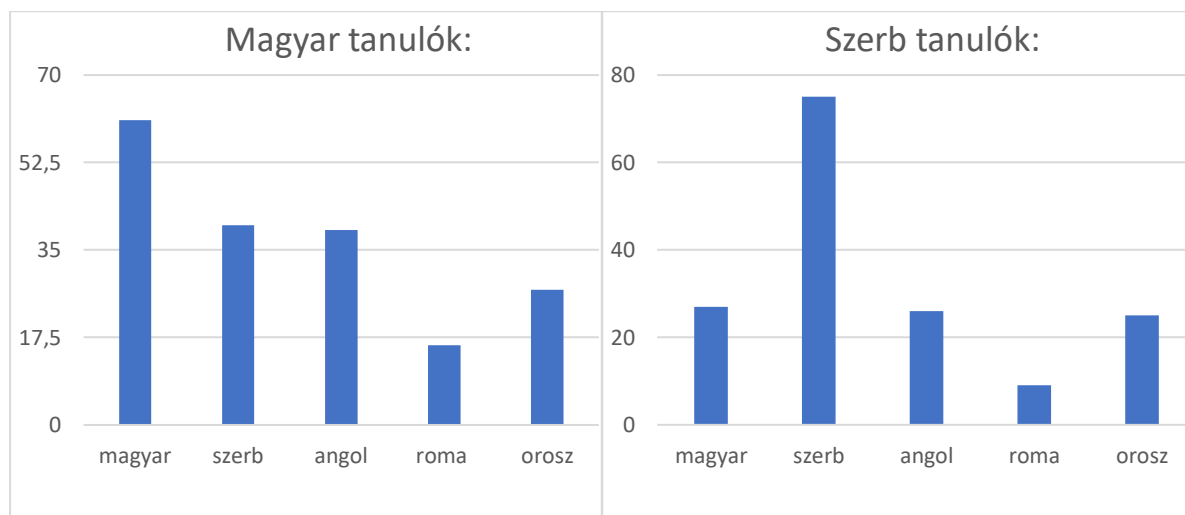
4.3.3 Eredmények

Nem meglepő módon mindkét nemzetről a sajátjukra szavaztak a legtöbben. Ezt a párhuzamos (szerb diákok esetében a magyar, a magyar diákoknál pedig a szerb) és az angol követte, fej-fej mellett, ezután az orosz következett, a sereghajtó pedig a roma nemzetiség volt mindkét diákcsoportnál.

Pirossal láthatók azok az esetek, ahol komolyabb autosztereotípiája hatása volt megfigyelhető a tanulónál, ez a magyar diákok esetében 2, szerbeknél 4 eset, késsel pedig, ahol egy eredmény nagyon kilógott a többi közül.

Jól látható, hogy egymással szemben nem, azonban a romák irányában hatalmas az elítélés. Érdekes még megfigyelni azt is, hogy az utolsó kérdésnél, vagyis, hogy melyik nemzetiséget utasítanád ki az országból, míg a magyarok csak a romákra voksoltak tömegesen, a szerbek emellett a magyarokra is nagy számban szavaztak.

4. táblázat- társadalmi távolságtartás - eredmény

4.4 Attitűdök mérése kísérleti történetek segítségével

4.4.1 A kutatás menete

Iskolánk diákjai különböző siker- és kudarctörténeteket kaptak, az azokban szereplő nevek által jól felismerhetően magyar, szerb, illetve angol nemzetiségű emberek életéből. Bizonyított, hogy az emberek – saját önbecsülésük és a csoport védelme érdekében – tudat alatt

kisebbségi torzítások segítségével érik el a számukra kedvezőbb tulajdonítást. A sikereket jellemzően személyes és csoporton belüli okokra, míg a kudarccokat főleg szituációs és csoporton kívüli okokra vezetik vissza. A kísérlet célja az volt, kiderüljön, vajon helytálló-e a megállapítás, miszerint a diákok azonosulnak saját nemzetük képviselőivel, és a történet szereplője által elért sikereket sajátjukként tudják-e majd be, a kudarcot pedig külső hatások, tényezők akadályozásának eredményeként definiálják.

4.4.2 Kísérleti alanyok

Magyar nyelven 51 személy töltötte ki a google-űrlap formájában készített kérdőívet (ebből 27 férfi és 24 nő), szerb nyelven pedig 49-en (13 férfi és 36 nő). Mindannyian a vajdasági gimnázium tanulói.

4.4.3 Kérdőív

Három siker- és három kudarctörténetet kaptak a diákoknak magyar, szerb és angol névvel, valamint utalva a történet főhősének nemzetiségére, utána pedig fel lett téve nekik a kérdés, szerintük vajon mi folyósította be leginkább a szereplők életének alakulását: személyiség/képességek, erőfeszítés/szorgalom, a család és más emberek segítsége vagy sors/szerencse.

4.4.4 Kísérlet eredményei

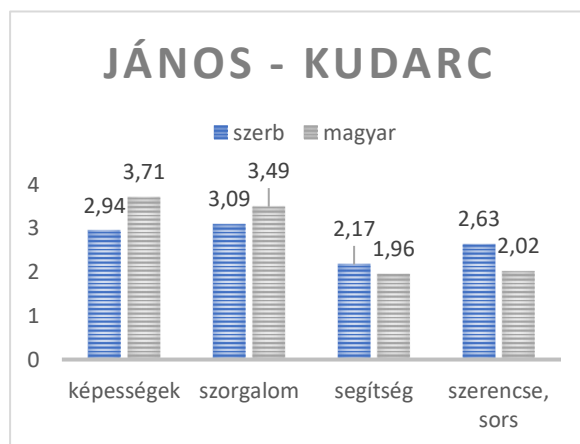
Egy nemzeten belül a férfi és a női kitöltők válaszai nem mutattak eltérést. A két nemzet, vagyis a magyar és a szerb diákok válaszai is nagy részt átfedésben voltak, mindössze egyetlen helyen volt észrevehető az attribúciós hiba megjelenése (a szerb diákok esetében, mikor a szerb fiú, Miloš negatív történetét a szerencsének tudták be, magyar társaikkal ellentétben, akik inkább a szorgalom hiányát érzékelték a történetből).

Az eredmények kicsit közelebbről való megvizsgálása után, a pozitív, vagyis sikertörténeteket kielemezve megfigyelhető, hogy a magyar lány, Kinga történetének értékelésében nem volt különbség; az angol nemzetiségű Paul sikerét mindkét nemzet képviselői szorgalmának tulajdonították be, ahol a magyar diákok magasabb értékeket

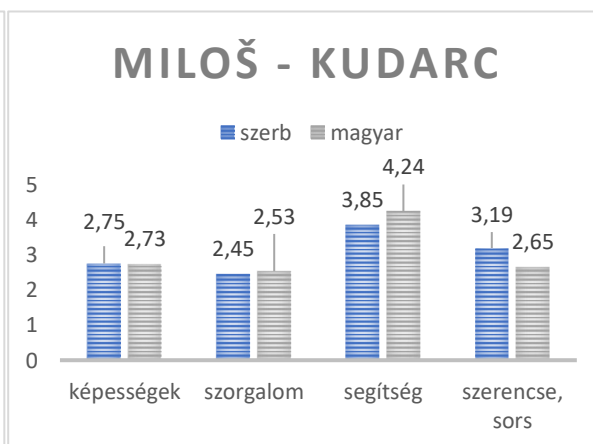
mutattak; a szerb nemzetiségű Jovana pedig a magyar és a szerb diákok szerint is, egyenlő arányban képessége, szorgalma miatt érte el céljait.

A negatív, vagyis kudarc történeteket elemezve eltérőbb válaszokat kapunk: érdekes, hogy a magyar fiú, János kudarc történetét a szerbek a szerencsének tudták be, míg a magyar diákok saját képességeit, szorgalmát okolták, ezáltal az attribúciós hiba kontrája mutatkozott meg; az angol lány kudarc történetében mindkét nemzet képviselői szorgalmának hiányát nevezték meg okozónak, a magyar diákok azonban itt is magabiztosabb válaszokat adtak; a szerb nemzetiségű Miloš esetében pedig, ahogy már említettem, itt volt egyedül kimutatható az attribúciós hiba, miszerint a szerb diákok azonosultak saját nemzetük képviselőjével, és más, külső tényezőket neveztek meg okként, míg a magyar tanulók szorgalmának hiányát.

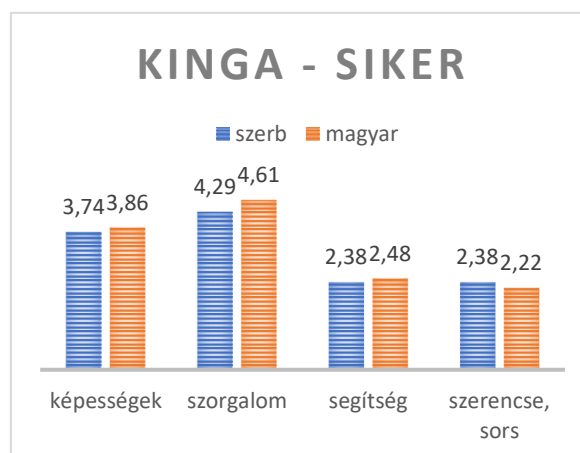
5. táblázat- attitűdök mérése kísérleti történetek segítségével - eredmények

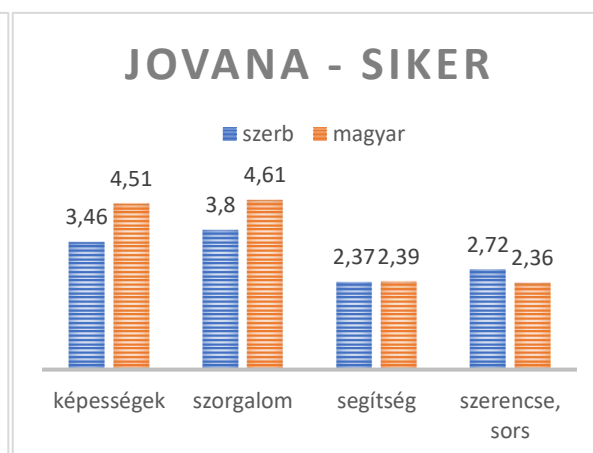
T-próba / Sigma 1,2,3,4 > 0,05

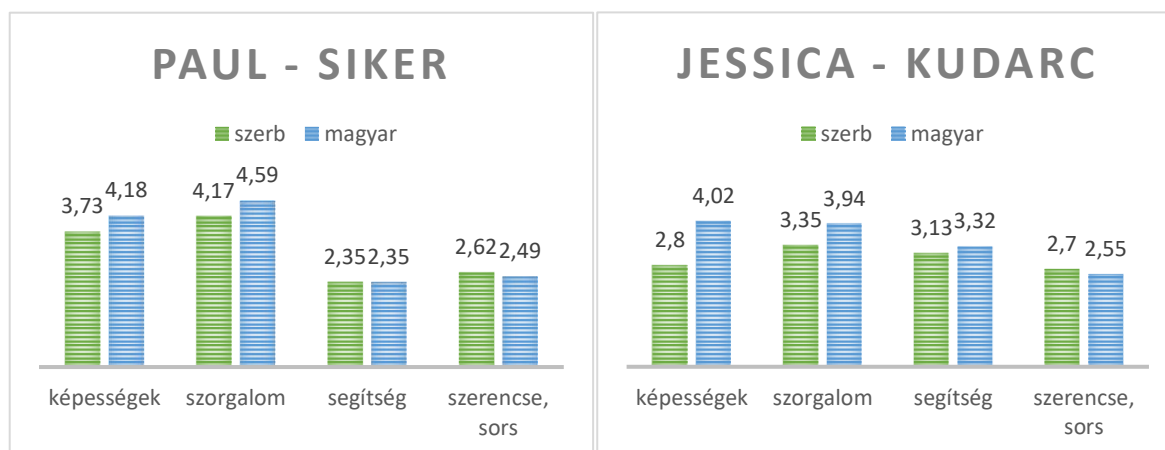
T-próba / Sigma 4 = 0,05

T-próba / Sigma 1,2,3,4 > 0,05

T-próba / Sigma 1, Sigma 2 < 0,05

T-próba / Sigma 2 = 0,05

T-próba / Sigma 1 < 0,01 Sigma 2 < 0,05

Érdekes, hogy az idei kutatásban a tanulók leginkább a belső tényezők befolyását nevezték meg okként, míg régebben, mikor iskolánk pszichológiatanárnője, Mengyán Pletikoszity Ildikó 2005-ben végzett egy hasonló kutatást, a belső mellett a külső tényezők is gyakran megjelentek.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy mivel a 6-ból mindössze egy esetben volt megfigyelhető az attribúciós hiba, valamint egyszer annak fordítottja, a kapott eredmények a 2005-ös kutatás eredményeivel összevetve javulást mutatnak.

4.4.5 Folytatás- általános iskolás tanulók körében

Felmerül a kérdés, vajon ténylegesen ennyire megváltoztak volna az emberi kapcsolatok, s a két nemzet képviselőinek véleménye egymásról? Álláspontom szerint a modern világ, melyben élünk, annyi új lehetőséget, tapasztalatot nyújt számunkra, hogy sokkal felkészültebbek vagyunk a különböző helyzetekre, ezáltal véleményünk mértékkel való kimutatására, akár eltitkolására. Muszáj megemlíteni, hogy a kutatás gimnáziumi tanulók körében lett elvégezve, ami egy válogatott közösség, ahol rendszeresen végeznek hasonlót.

Ugyanezen kisváros általános iskolás tanulói körében is el lett végezve a felmérés, akik szintén egy vegyes, magyar és szerb osztályokkal egyaránt működő tanintézménybe járnak. Piaget elmélete szerint a formális gondolkodás már 12 éves korban elkezdődik, így a 7.-8. osztályos tanulók már képesek megoldani e feladatokat, azonban korukból adandó tapasztalatlanságukból kifolyólag még nem találkoztak annyi hasonló kutatással, hogy ki tudnák szűrni belőle, igazából mire is megy ki a játék, átlátnák a helyzetet.

Meglepetésemre itt sem volt kimutatható nagyobb atribucionálás. Az indirekt mérés eredményeit vizsgálva mindössze 3 esetben volt kimutatható a szerb és a magyar tanulók válaszlai között nagyobb mértékű eltérés.

4.5 Sztereotípiák mérése direkt úton

4.5.1 Kérdőív

A diákoknak egy ilyen táblázat segítségével kellett értékelniük a magyar, a szerb és az angol nemzetiségű embereket.

1.Lusták	1	2	3	4	5	Szorgalmasak
2.Gyávák	1	2	3	4	5	Bátrak
3.Buták	1	2	3	4	5	Okosak
4.Hűvösek	1	2	3	4	5	Érzelmesekek
5.Alattomosak	1	2	3	4	5	Őszinték
6.Becstelenek	1	2	3	4	5	Becsületesek
7.Műveletlenek	1	2	3	4	5	Műveltek
8.Piszkosak	1	2	3	4	5	Tiszták
9.Szemtelenek	1	2	3	4	5	Kedvesek
10.Elutasítók	1	2	3	4	5	Vendégszertőkek
11.Veszekedősek	1	2	3	4	5	Békeszeretőkek
12.Önzők	1	2	3	4	5	Önzetlenek
13.Promitívek	1	2	3	4	5	Civilizáltak
14.Nem szeretik a más népeket	1	2	3	4	5	Szeretik a más népeket
15.Szolganép	1	2	3	4	5	Büszke nép

4. ábra- a sztereotípiák direkt úton történő mérését segítő táblázat

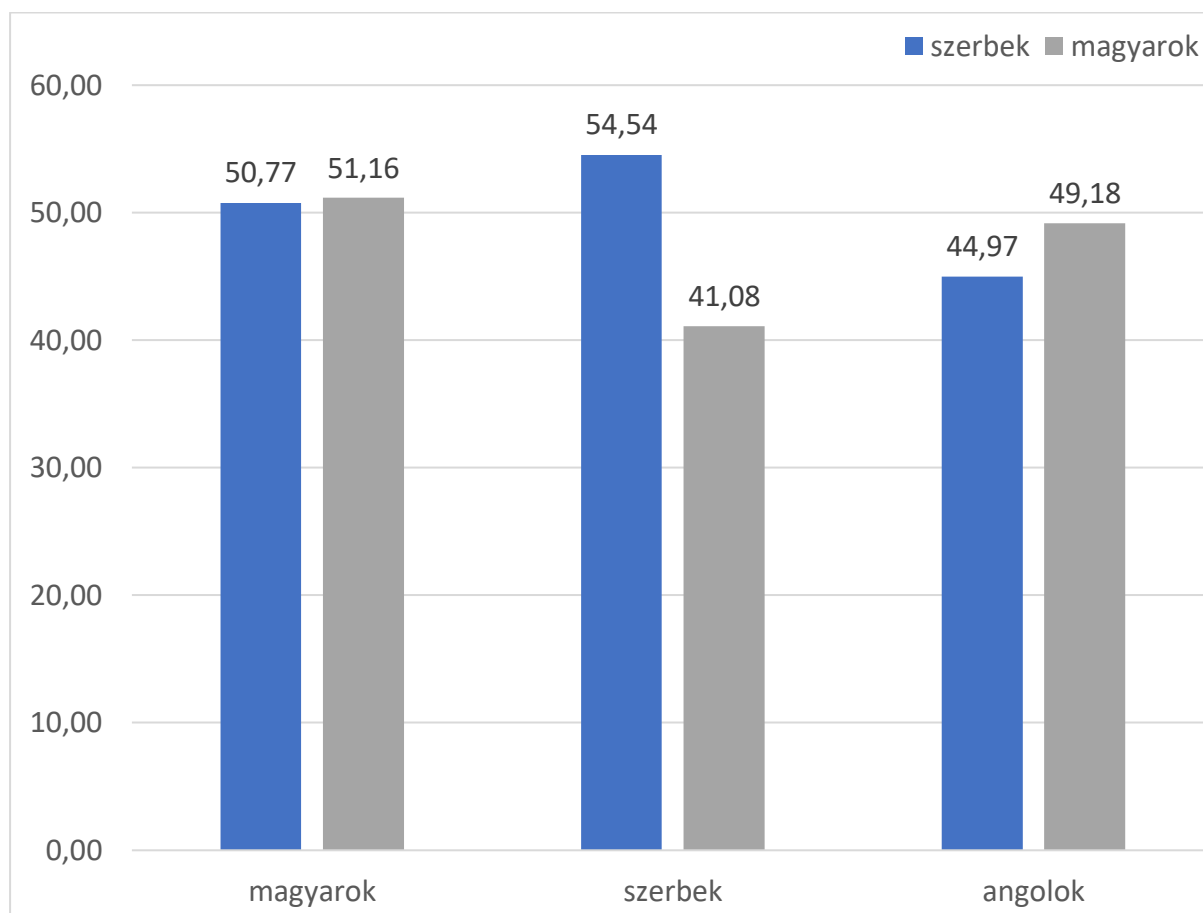
4.5.2 Eredmények

A sztereotípiák direkt mérését elvégezve azt kaptuk eredményül, hogy míg a szerb diákok saját nemzetük után a magyarokat értékelték legpozitívabban, s az angolok utánuk következtek, addig a magyar nyelven tanuló gyerekek sajátjuk mögé közvetlenül az angolokat helyezték, s csak utánuk következtek a szerbek. Érdekes volt megfigyelni azt is, hogy a szerb diákok majdnem olyan pozitívan értékelték magyar társaikat, mint azok saját magukat. Vagyis az eredmények tudatában elmondhatjuk, hogy a magyar diákok esetében volt kimutatható

sztereotípia a szerb nemzet felé, aminek oka lehet akár egy védekezési mechanizmus is a kisebbségi elnyomás ellen.

Komolyabb nemzetileg megalapozott sztereotípia direkt mérést követően a magyar diákok esetében volt kimutatható. Azonban a helyszínen, mikor az iskolában kitöltötték a tanulók a kérdőíveket, sokkal inkább jelen volt, mint ahogyan az eredmények mutatták.

6. táblázat- sztereotípiák mérése direkt úton - eredmény

Összegzés

Az összes kísérlet eredményeit összehasonlítva kimondhatjuk, hogy komolyabb nemzetileg megalapozott szereotípiá nem volt kimutatható a kérdőívekben szereplő válaszok alapján. Természetesen minden helyzetben voltak szélsőséges nézeteket valló személyek, viszont összességében nem festettek túlnyomóan negatív képet a tanulók a másik nemzet képviselőiről. A gimnáziumi diákok körében észrevehető volt, hogy sokkal idősebbek, érettebbek a válaszadók. Feltételezhetően több tapasztalatuk van mind az élet, mind a hasonló felmérések, kutatások, s az azokra szükséges válaszadás területén, így valódi véleményük sokkal burkoltabb közlésére is képesek. Az általános iskolások korukból és tapasztalatlanságukból adódóan sokkal őszintébben, szókimondóbban fogalmaztak. Bár papíron náluk se volt kimutatható komolyabb nemzetileg megalapozott sztereotípiá, élőszóban hangoztatták véleményüket, mely nem kis mértékben tért el a kapott eredményektől.

Ugyanakkor, ha megfigyeljük az általános iskolások körében a magyar tannyelvű osztályokban tanuló diákok válaszait, nagyobb előítéletesség jelentkezik, mint az ugyanazon korosztály szerb nemzetiségű diákseregénél. Ez akár egyfajta védekező mechanizmusnak is betudhatóak. A Simmel által meghatározott idegenség magába foglalja, hogy bár a közösség tagjai, valójában annak mégsem részei teljesen a szóban forgó emberek. Lehetséges, hogy a kisebbségben élő diákok tudatalatt ennek ellensúlyozása érdekében próbálják lekicsinyíteni a másik nemzetet, hátha így egyenlőbbnek érezhetik magukat.

Mikor a mostani adatok összehasonlításra kerültek a 15 évvel ezelőttiekkel, hatalmas csökkenés volt kimutatható az előítéletességet illetően. Ennek okai lehetnek az akkori háborús helyzet, vagy akár az ország hivatalos politikai nézeteinek változása. A fiatalok részesei a globalizációs folyamatoknak, a virtuális világban számos „idegenséggel” találkoznak nap mint nap, s a mindennapok megtapasztalására is kihatással van ez az élmény. Viszont mindennapi beszélgetések során kiderül, hogy a magyar nemzetiségű diákok ennek ellenére továbbra sem érzik magukat feltétlenül egyenrangúként kezelve szerb társaikkal. Talán a már hagyományos kérdőíves módszereket érdemes felváltani a fókuszcsoporthoz hasonló eljárásokkal, élő szóban kaphatunk másfajta eredményeket is. A szóbeli, nem hivatalos megnyilatkozások pedig beigazolhatják a kezdeti feltevés, miszerint Simmel idegenség-elmélete megállhatja a helyét a vajdasági magyarok életében, helyzetében évszázados távlatban is.

Felhasznált irodalom

- Forgács, J. (2007). A társas érintkezés pszichológiája. Budapest: Kairosz kiadó.
- Aronson, E. (2008). [1978] A társas lény. Budapest: Akadémiai kiadó Zrt.
- Atkinson, R. (2005). Pszichológia. Budapest: Osiris kiadó
- Lippmann, W. (1971). A közvélemény. Budapest: Tömegkommunikációs Kutatóközpont.
- Habermas, J. (1990). A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Budapest: Osiris kiadó.
- Dr. Kelemen, L. (2009). Joghallgatók a Jogról -Szociálpszichológiai kutatás. Budapest: Kelemen kiadó
- Marinković, D. & Ristić, D. (2017). Stranac -u humanističkom nasleđu. Novi Sad: Mediterran Publishing
- Teller, K. & Boros, J. & Orbán, J. (2004). Az Idegen -Variációk Simmeltől Derridáig. Debrecen: Csokonai Kiadó
- Pál, E. (2019). Simmel Amerikában: az idegen és a marginális ember. Replika. 112. 63.-76. old.
- Szabari, V. (2019). Simmel, az ismerős ismeretlen -a modern nagyvárosi gondolkodó. Replika. 112. 07.-08. old.
- Weiss, J. (2019). Csoport és individualizáció -Georg Simmel halálának századik évfordulójára. Replika. 112. 29.-36. old.
- Mengyán P., I. (2005). Uloga stereotipa u formiranju atribucija. UNS. FF.
- Farkas, B. & Raffai, O. (2006/2007/2008). Pszichológiai kutatás

Hivatkozás

- 1. ábra – postarezzi.com